

dfalvay_50_23

Falvay Dávid

Meditare sulla vita di Cristo nell'Italia basso-medievale

TÉZISFÜZET

Akadémiai Doktori Értekezés

Budapest, 2023

I. fejezet

A kitűzött kutatási feladat, előzmények

A pszeudo-bonaventurái *Meditationes Vitae Christi* (a továbbiakban MVC) címen ismert szöveg a késő-középkor egyik legnagyobb hatású írásműve. Ez a mű a mellett, amit a cím sugall, tehát az evangéliumi történet parafrázisa, az arról szóló elmélkedés, meditáció, további számos apokrif hagyományt, doktrinális, tanító célzatú részletet, és rengeteg személyes átélésre, magán-devócióra buzdító elemet tartalmaz. A szöveg népszerűségét és fontosságát egyrészt a több száz fennmaradt kézirat és régi nyomtatvány bizonyítja: nem csupán latinul és olaszul terjedt széles körben, de az egész középkori nyugaton olvasták, közép-angol, német, francia, lengyel, cseh és holland fordításban is ránk maradt, és a magyar kódexirodalomba is bekerültek részletei. Másrészt a kutatók szerint nem csupán a késő-középkori spiritualításra, vallásos gondolkodásra, de a kultúra számos más területére, például az irodalom- a színház- és a képzőművészettörténetre is fontos hatást gyakorolt.

Éppen e miatt a szerep miatt a 19. századtól kezdve ismert és kutatott e mű több aspektusa. Mégis, némiképp paradox módon, a mai napig a legalapvetőbb filológiai kérdések – a mű eredeti nyelve és verziója, a datálás, valamint a szerző személye – sincsenek megnyugtatóan tisztázva, vagy éppen az elmúlt évtizedekben új javaslatokkal álltak elő a kutatók. Kis túlzással a mű fontossága mellett, csupán két alapvető kérdésben ért egyet minden kutató, méghozzá abban, hogy toszkán eredetű és ferences szövegről beszélhetünk.

Az elmúlt évtizedekben (2009 óta) látványosan megélénkült a kutatás az MVC kapcsán, először leginkább angolszász nyelvterületen. Ebbe a nemzetközi diskurzusba kapcsolódtam be 2011-ben egy tanulmányommal, amelyben még csak érintőlegesen, Árpád-házi Szent Erzsébet hagiográfiájának összefüggésében szóltam hozzá a datálás kérdéséhez, majd részben Tóth Péterrel, folytattam már célzott kutatásokat az MVC textológiai problémái kapcsán. Közös tanulmányainkban mindhárom vitatott kérdést mélységében tárgyaltuk, a datálás és a mű eredeti nyelve-verziója kapcsán az akkor elfogadott hipotézissel (McNamer) szemben, a korábbi konszenzushoz visszatérő álláspont mellett érvelve. A szerzőség kapcsán Tóth Péter egy teljesen új elméletet

fogalmazott meg, amelyhez magam az italianisztikai háttér-kutatást biztosítottam, mivel az elmélet egyes olasz szövegtanúk új értelmezésén alapult. Angol és az olasz nyelvű írásaink (2014, 2015) élénk nemzetközi figyelmet kaptak, a két tanulmány együtt több mint 70 hivatkozást kapott, számos fontos kutató (külön kiemelném Nigel F. Palmer és Jeffrey F. Hamburger, Donal Cooper, vagy éppen Edoardo Barbieri és Antonio Montefusco pozitív értékelését) egyetértően reagált rá és idézte; míg az MVC-vel az elmúlt időszakban élénken foglalkozó Sarah McNamer, a Georgetown Egyetem kutatója, akinek több fontos elméletét vitattuk, illetve cáfoltuk, egy 60 oldalas vitacikket publikált a neves Archivum Franciscanum Historicum hasábjain kifejezetten a mi írásainkkal vitatkozva, amire mi újabb, immár külön-külön publikált tanulmányban válaszoltunk (Falvay 2020, Tóth 2021).

A közösen végzett kutatómunka során is elég világosan elkülönült a kettőnk kompetenciája, hiszen Péter inkább a latin, míg én az olasz filológia irányából közelítettem meg a kérdést, ám a jelen disszertáció alapját képező kutatás során már egyértelműen saját, italianisztikai kutatásaim álltak a fókuszban. 2014-ben kezdtem a szisztematikus kutatást kifejezetten az MVC olasz kéziratára koncentrálva, amit a második Bolyai ösztöndíjam, valamint a firenzei Villa i Tatti (Harvard University Center for Italian Renaissance Studies) egyéves ösztöndíja támogatásával tudtam megvalósítani. Jelen disszertáció alapját végző kutatás nagy részét ekkor végeztem.

2019-2021-ben az NKFI „Kiemelkedő Hatású kutatócsoportok támogatására” (OTKA KH) kiírt pályázata segítségével alkalmam nyílt egy kutatócsoport élén az MVC legfontosabb olasz nyelvű változatának kritikai kiadására (Dotto-Falvay-Montefusco 2021 és Falvay-Szemere-Ertl-Konrád 2021). Ez a munka részben széles nemzetközi kapcsolatrendszer kialakításával zajlott, többek között az Antonio Montefusco vezette ERC-kutatócsoport, Diego Dotto az Opera del Vocabolario Italiano, valamint a művészettörténész Holly Flora (Tulane University, New Orleans) részvételével. E projekt eredményei, valamint az azóta született újabb eredmények (pl. a Brepols 2021-es kötete, Flora-Tóth 2021), és az arra adott reflexió is helyet kaptak jelen disszertáció végleges változatában, amelyet kiadásra elfogadott a római Istituto Storico per il Medioevo kiadó, és ez év végén fog megjelenni nyomtatásban is.

Jelen disszertáció célja az MVC átfogó filológiai vizsgálata: az olasz kéziratok teljes katalógusának összeállítása, a szövegtanúk kategorizálása, a latin és az olasz népnyelvű verziók egymáshoz való viszonyának tisztázása, az eredeti verzió, a datálás és a szerző

személyével kapcsolatban az érvek kritikai ismertetése, és mindhárom kérdésben megalapozott konklúzió megfogalmazása.

Azért volt elengedhetetlenül fontos a kéziratos szövegtanúk felől kezdeni a kutatást, mivel az olasz változatoknak minden kutató, noha sokszor egymással élesen vitatkozva, de alapvető fontosságot tulajdonít; ennek ellenére, mégsem állt a rendelkezésünkre egy megbízható és teljes forrás-katalógus, továbbá az egyes verziók és a latin szöveg(ek) kapcsolatát sem tisztázta megnyugtató módon a korábbi kutatás. Ezen kívül a közelmúltig nem állt rendelkezésre kritikai igényvel elkészített modern szövegkiadás sem a legfontosabb népnyelvű változatokról.

A DISSZERTÁCIÓ SZERKEZETE ÉS TARTALMA

Krisztus életéről elmélkedni a 14. századi Itáliában

1. Bevezetés
2. AZ OLASZ SZÖVEG VERZIÓI ÉS KAPCSOLATUK A LATIN SZÖVEGHEZ
 - 2.1. A Testo maggiore
 - 2.2. Az MPC
 - 2.3. A Testo minore
 - 2.4. A Testo breve
 - 2.5. A latin szöveg és a főbb népnyelvű verziók kapcsolata
 - 2.6. Közbülső verziók, a mariánus redakció
 - 2.7. Az MVC nem-toszkán átdolgozásai
 - 2.8. A Testo breve és az MVC átdolgozásai
 - 2.9. Összegzés
3. AZ MVC DATÁLÁSA
 - 3.1. Az MVC datálása és a Mária-revelációk
 - 3.2. A terminus post quem
 - 3.3. A terminus ante quem
 - 3.4. A képzőművészet szerepe a datálásban
 - 3.5. További bizonyítékok
 - 3.6. A datálással kapcsolatos érvek összefoglalása
4. A MVC SZERZŐJE

- 4.1. Bonaventurától Iohannes de Caulibus-ig
- 4.2. A „női szál” – Szent Cecília szerepe
- 4.3. San Gimignanoi Jakab – egy új jelölt
- 4.4. Összefoglaló megjegyzések a szerző személyével kapcsolatban
5. KONKLÚZIÓ
6. BIBLIOGRÁFIA
7. MELLÉKLETEK
 - 7.1. Az MVC olasz népnyelvű kéziratának katalógusa
 - 7.2. Kolláció: Szent Cecília
 - 7.3. Kolláció: Jézus szakálla
 - 7.4. Szövegkiadás: a 2. prológus
8. Illusztrációk
 - 8.1. Egy Szent Cecíliát ábrázoló 14. századi iniciálé
 - 8.2. A Nápolyi Santa Maria Donnaregina Passio freskó-ciklusa
 - 8.3. A Nápolyi Santa Maria Donnaregina Keresztrefeszítés freskója

II. fejezet

A kutatás módszertana

Textológiai –mikrofilológia módszerek

A kutatás során alkalmazott alapvető módszertan jelentős részben tisztán mikrofilológiai-textológiai jellegű:

- **Kézirat-feltárás**

Az MVC számos olasz nyelven ismert kéziratát kellett szisztematikus módon összegyűjtenem, és megvizsgálnom. E több évig tartó, nagyrészt Olaszországban zajló kutatómunka során százas nagyságrendben vizsgáltam meg késő-középkori olasz nyelvű kódexeket, és gyűjtöttem össze a mű olasz változatának nem kevesebb, mint 77 kézirat forrását, ami abszolút értékben is jelentősen megnöveli a korábban ismert szövegtörzs nagyságát, ám, ha ehhez még hozzávesszük azt a tényt is, hogy több kéziratot korábban tévesen azonosítottak, ez az arány még magasabb. E munka során elsőként áttekintettem a korábbi részleges katalógusokat, illetve a kéziratokkal foglalkozó tanulmányokat (főképpen Fischer 1933, Petrocchi 1952 és Vaccari 1952 jelentették ehhez a munkafázishoz az alapot), de az elmúlt években is jónéhány korábban nem ismert kézitról írtak a kutatók, valamint célzottan a különböző digitális és nyomtatott katalógusok áttekintésével is igyekeztem minél teljesebb képet kapni a korpuszról. Ezt követően került sor a kéziratok közvetlen, személyes megvizsgálására, amely a katalógusomban szereplő 87 tétel (10 olyan tétel is szerepel, amelyet korábban tévesen tekintettek e mű kéziratának) több mint 90%-át, valamint számos további olasz és latin kéziratot érintett, ezeket közvetlenül is volt alkalmam tanulmányozni és leírni.

- **A szövegtörzs elemzése és kategorizálása.**

Ahhoz, hogy a szövegről teljes képet tudjak alkotni elengedhetetlen volt a feltárt kézirat-törzs osztályozása strukturális (epizódok, narratív egységek szintjén) és szövegszinten is. Az osztályozás kiinduló pontja ugyancsak a korábbi kutatás (Fischer, Vaccari, Gasca

Queierezza, McNamer, Rossi) által javasolt kategorizálás szintézise volt, ám igen hamar kiderült, hogy az osztályozás további komoly finomítást, módosítást igényel.

- Részleges átírások és kollációk közlése.

Ahhoz, hogy az olasz változatok egymáshoz és a latin verzióhoz való viszonyát mélységében megérthessük, szükség volt számos rövidebb-hosszabb részlet szisztematikus összevetésére, kollacionálására. E kollációk közül a legtöbb a disszertáció szövegébe szerkesztve olvasható: összesen nem kevesebb, mint 17 alkalommal, főleg a dolgozat II. részében a szövegváltozatok elemzése során közlök számos, jellemzően legalább 3-4 szövegtanú párhuzamos részleteinek összevetését tartalmazó, átlagosan 1-2 oldalas kollációt, két hosszabb és bonyolultabb kolláció pedig a mellékletben külön olvasható (Allegato 2 és 3).

A kollációkban szereplő szövegtanúk egy részének egyáltalán nincs modern kiadása, így e kollációk közlése egyben részleges szövegkiadási, átírási feladatot is jelent.

- Szövegelemzés

A kollacionáláson túl jó néhány esetben az egyes olvasatok mikrofilológiai szövegelemzése is elengedhetetlen volt, például a Jacobus nevét tartalmazó olasz kéziratok incipit-formuláinak elemzése, vagy egyes, forrás-használatra utaló formulák vizsgálata, és értelmezése, az úgynevezett 2. prológus, vagy éppen a Transizioné-nak nevezett epizód (amely az első két narratív egységet köti össze) elemzése. Továbbá a 15. században készülő nem-toszkán átdolgozások nyelvi elemzése (dialektális rétegek, egyenes-függő beszéd stb.) is a kutatás szerves részét képezte.

- Szövegkiadás

Hosszabb kritikai szövegkiadást e disszertáció azért nem tartalmaz, mert azt a két 2021-ben megjelent kollektív kötetben jelentős részben megvalósítottuk, de a kollációkban megjelenő átírásokon túl, a mellékletben közlöm egy rövid, ám fontos szövegrészlet (Prologo 2) kritikai kiadását, mivel e részlet komoly filológiai jelentőséggel bír a verziók egymáshoz való viszonya, valamint Jacobus szerzősége kapcsán. Ez a szövegrészlet, mivel nem a rekonstruált alapszöveg része, így a teljes műre kiterjedő kritikai kiadások szerkezetét szétfeszítette volna.

- New philology

Az MVC olasz változatainak elemzése a hagyományos, lachmannianus filológia szempontjából is megkerülhetetlen feladat, hiszen az olasz verzió alapvető a mű genezise szempontjából, ráadásul a kritika egy része valamelyik olasz variánst tekinti az eredetihez legközelebb álló szövegnek. Az olasz szöveghagyomány átfogó vizsgálata azonban akkor is komoly önálló kutatást igényel, amennyiben arra jutottunk, hogy az eredeti változat a latin volt.

Az elmúlt évtizedekben ugyanis a new philology (noha számos, részben jogos kritika érte) inspirálta irodalomtörténeti-filológiai megközelítésben megnőtt az egyes variánsok önértéke, valamint felértékelődött az egyes szövegtanúk átírásának, közlésének, vizsgálatának szerepe.

Irodalomtörténeti módszerek

- Volgarizzamento-irodalom, irodalmi kétnyelvűség

Az olasz régi irodalomtörténet-írásban hagyományosan is nagy figyelem kísérte „a kezdetek” (a 13-14. század) időszakában a népnyelvű fordításokat: az angolszász szakirodalomban (Cornish) is így használt „volgarizzamento” kifejezést éppen az erre az időszakra jellemző, főképpen latinról olasz népnyelvre történő szabad fordítás-adaptáció jelenségére használják. Újabban az irodalmi kétnyelvűség fogalmával próbálják meg a jelenséget szervezesebben, és kevésbé egyirányúan leírni a kutatók (lásd az Antonio Montefusco vezette BIFLOW (*Bilingualism in Florentine and Tuscan Works (ca. 1260 – ca. 1416)*) ERC Projektet). Az MVC e jelenség egyik eklatáns példája a 14. században, és emiatt volt olyan szerencsés az általam vezetett magyar és a fenti ERC projekt szoros együttműködése éppen e szöveghagyomány kapcsán.

- Szöveghagyomány kvantitatív elemzése

Egy másik, a közelmúltban zárult ERC-projekt szinten hasznosnak bizonyult módszertani tekintetben. A Géraldine Veysseyre (Sorbonne) vezette *Old Pious Vernacular Successes – OPVS* nevet viselő ERC-projekt az olyan középkori vallásos irodalmi alkotásokat vizsgálta, amelyek több nyugat-európai népnyelven is fennmaradtak jelentős kéziratos példányszámban. Annak ellenére, hogy a kutatás az olasz nyelvet nem foglalta közvetlenül magába (francia, közép-angol, holland, német nyelvek képezték a vizsgált népnyelvek körét), több itáliai eredetű szöveg is helyet kapott a korpuszban (pl. a *Legenda Aurea*), köztük az MVC is. Az általam folytatott kutatás eredményeit volt alkalmam

bemutatni az OPVS-projekt konferenciáján is (lásd a 2015-ös párizsi előadást, és annak írott változatát: Falvay 2022), a szervesebb együttműködés azonban végül, szervezési okokból nem valósult meg. Viszont az a módszertani alapvetés, amelyik a népnyelvű – és szinte kivétel nélkül eredetileg latinul íródott – devóciós írásművek vizsgálatát kvantitatív alapon, tehát a fennmaradt kéziratok száma alapján vizsgálja, akkor is mindenképpen ösztönzően hatott az általam folytatott kutatásra, hogy ha például a magyar középkor ismeretében jól tudjuk, hogy a kéziratok fennmaradását vagy éppen pusztulását sokszor véletlenszerű tényezők (is) okozzák.

- Műfaj, és a mű célzott közönsége

Noha a célkitűzésem alapvetően filológiai jellegű, és a szöveg eredetére és hagyományozódására koncentrálok, e kérdések korrekt megválaszolásához is alapvető szükség volt az MVC műfaját megvizsgálnom. Itt az általában felmerülő javaslatok: Biblia-parafrázis, sermó, traktátus, vagy éppen didaktikus mű) mellett és részben helyett; inkább a ferences Vita Christi műfajának – amelynek legnevesebb alkotásai Bonaventura *Lignum Vitae*, vagy Ubertino da Casale *Arbor Vitae* című műve műfaji környezetében helyeztem el az MVC-t). A célzott befogadó-közönsége meghatározásáról szóló vita ismertetésére, és az abban történő állásfoglalásra is szükség volt, e szempontból különösen fontos volt a női irodalom – női misztika kérdését körül járni, hiszen a női elem vitathatatlanul jelen van az MVC legtöbb változatában, és egyes változatoknál a női szerzőség is joggal felmerül.

Interdiszciplináris metodológia

- Vallástörténet

A filológiai és irodalomtörténeti módszerek mellett a vallástörténeti módszerek alkalmazása is elengedhetetlen volt e szöveghagyomány értelmezéséhez. A ferences rendtörténet egyik legproblematisabb időszaka éppen a 13-14. század fordulója volt, amikor a szöveg minden valószínűség szerint megszületett Toszkánában. Ennek a bonyolult, feszültségekkel és ellentmondásokkal terhes időszakkal – itt elsősorban a renden belüli vitákra kell gondolnunk, a 14. század első két évtizede ugyanis a spirituális ferencesek körüli konfliktus egyik utolsó, ám igen élesen megnyilvánuló időszaka volt – a kontextusában születik meg az MVC szövege. A feltételezett szerző, Jacobus a spirituálisok egyik vezetője volt, ezért szükségessé vált, hogy elhelyezzük a szöveget

ebben az értelmezési hálóban is, vagy legalábbis feloldjuk az ezzel kapcsolatos látszólagos ellentmondásokat. Ennek az időszaknak a ferences lelkiségét a híres spirituálisok, főképpen Ubertino da Casale (+1329) mellett olyan személyiségek határozzák meg, mint Folignói Szent Angéla (+1309) vagy éppen a neves költő Jacopone da Todi (+1306), akik pályája és művei értelmezhetőek az MVC szerves kontextusaként, párhuzamaként, noha a korábbi kutatás – főképpen a datálási anomáliák miatt - alig vette őket figyelembe. A hangsúlyosan felmerülő női szerzőség, női közönség kapcsán a nőknek a 14. századi vallásosságban játszott szerepére, a férfi autoritásokkal (gyóntatók, lelki vezetők) való kapcsolatára is szükség volt kitérni.

- Szöveg és kép interakciója

Ahogy már említettük, az MVC és a Trecento képzőművészetének kapcsolata hosszú idő óta, széles körben tárgyalt probléma, és hagyományosan a művészettörténet-írás az MVC-t tekintette számos képzőművészeti alkotás forrásának, párhuzamának. A legújabb művészettörténeti kutatás általában is, és konkrétan e mű kapcsán is sokkal árnyaltabban kezeli ezt a kérdést, és nem feltételez automatikusan egy képi ábrázolás mögé írott forrást, sőt Joanna Cannon (2021) éppen az MVC kapcsán veti fel egy fordított viszonyrendszer lehetőségét, magyarul, hogy a képi ábrázolások ihlették volna a szöveg megalkotását. Kompetenciáim természetesen nem terjednek ki arra, hogy egy elsődleges művészettörténeti elemzést megalapozottan elvégezhessek, azonban néhány esetben elengedhetetlen volt a kép és szöveg interakciójának vizsgálata, főképpen a nápolyi Santa Maria Donnaregina templom freskóciklusa kapcsán, amelynek a mű datálása szempontjából is fontos szerepe volt, ráadásul ebben az esetben kézzelfoghatóan megragadható a művek mögött-mellett álló írásos forrás-párhuzam.

III. fejezet

Az új tudományos eredmények tételes összefoglalása

– **A kéziratok listáját** a korábbi publikációkhoz képest számos további szövegtanúval egészítettem ki, több olyanal, amelyeket én azonosítottam (pl. a monteprandone-i, 3 sienai, vagy a Riccardiana 1052 kéziratok), és számos olyanal, amelyekről korábban csak említést tett a szakirodalom, de itt kerülnek elsőként elemzésre. A mellékletben (Allegato 1) közölt kézirat-katalógus 77 olasz nyelvű kéziratot tartalmaz.

- **A szöveghagyomány kategorizálásakor** új osztályozást vezettem be a szakirodalom korábbi megállapításaihoz, vagyis az eddigi három redakcióhoz képest, amelyek a három fő narratív egység jelenléte vagy hiánya határozott meg. A három narratív egység a következő: 1) Jézus gyermekkora a keresztelésig, benne számos apokrif, részben Szűz Mária életéről szóló szöveghagyomány, melyre röviden „Infanzia”-ként hivatkozom; 2) Krisztus nyilvános működése („Vita pubblica”) benne egy hosszabb Szent Bernát sermóin alapuló doktrinális traktátus az aktív és a kontemplatív életről („Trattato”); valamint 3) Jézus szenvedéstörténete („Passione”), a Passiót megelőző (a Jeruzsálemben való bevonulástól) és követő, egészen a Szentlélek elküldésig tartó eseményekkel együtt.

A három fő változatot tehát e narratív egységek megléte vagy hiánya határozza meg: (a Testo maggiore mindhárom egységet magába foglalja, míg a Testo minore, az 1) és a 3) egységet, tehát Jézus megkeresztelése után egyből a Passiót megelőző eseményekre ugrik a narráció; és a Meditationes de Passione Christi (MPC), amely csupán a 3)-at foglalja magába. E korábbi szakirodalom által is (noha korábban meg elnevezésekkel) használt felosztás mellé több további, strukturális szempontból köztes kategóriát különítettem el: Testo minore ampliato (kibővített Testo minore), amely szövegváltozat magába foglal néhány epizódot az amúgy itt is hiányzó 2) szövegegységből (Vita pubblica). Míg a Testo maggiore abbreviato (rövidített Testo maggiore), a többi Testo maggioré-hoz hasonlóan tartalmazza mindhárom egységet, azonban a 2)-ből kihagyja a hosszú Trattató-t. Továbbá, részben átvéve Federico Rossi (Rossi 2020 és főleg 2021) legújabb eredményeit, aki kimutatta, hogy a korábban csak a párizsi kódexből (BnF Ital. 115) ismert Testo A-ból, amelyről már korábban feltételezte a kutatás, hogy egy másik fordítást őriz, mint a sok kéziratban terjedő Testo B, még további két kéziratban is olvashatunk részleteket (noha egyik sem számít strukturálisan Testo maggioré-nak), és így használom az A és B jelölést

a szövegek nem strukturális, hanem nyelvi elkülönítésére. A két megközelítést együtt alkalmazva használom a Testo maggiore A és Testo maggiore B kifejezéseket. Továbbá kiterjesztettem a kéziratokra is a korábban csak egy ősnymtatvány kapcsán használt „Redazione mariana” fogalmát, és bevezettem a „rifacimenti non-toscani” (nem-toszkán átdolgozások) kategóriáját.

- Az egyes **olasz variánsok egymáshoz és a latinhoz való viszonyát** számos részletes szöveg-összevetés (nagy részben a minden olasz változatban meglévő direkt források – Szent Bernát, Szent Cecília-hagiográfiája, valamint a Szent Erzsébetnek tulajdonított Mária-revelációk - használatára vonatkozó részletek) bemutatásával vizsgáltam, és arra jutottam, hogy a latin Testo maggiore jelenti a mű legkorábbi szövegváltozatát. Erről a latin szövegről már a 14. század elején két toszkán fordítás is készült (Testo A és B), amelyek közül a második, Testo B terjedt el sok kéziratban és több változatban is. A Testo minore, amely több, mint 40 kéziratban maradt ránk, a legerterjedtebb népnyelvű redakció, amely szövegszinten a Testo maggiore B-ből származik. Az MPC olasz népnyelven sokkal kevésbé terjedt, mint latinul, mindössze 2 szövegtanúróll állíthatjuk bizonyosan, hogy ezt a változatot őrzik, míg néhány további kódex valójában egy hasonló című és témájú, ám más szöveghagyományból származó szöveg kézírata. Kívül esik e kutatás kronológiai keretein és célkitűzésein, és mindenképpen további kutatásokat igényel, de kitekintésként érdemes megjegyezni, hogy a különböző verziók terjedése az olasz régi nyomtatványok körében lényegesen eltérő képet mutat a kézíratos hagyományhoz képest.

- A **Testo breve**-nek nevezett olasz nyelvű szövegváltozat kapcsán elvettem Sarah McNamer elméletét, miszerint az lenne abszolút értelemben a legkorábbi változata az egész MVC-szöveghagyománynak, és nem vitatva ugyan e szöveg esztétikai értékét, azt a 15. századi „*rifacimenti non-toscani*” kategóriájába soroltam be, amely csoportba még néhány, a korábbi kutatás által nem, vagy csak más kontextusban vizsgált szövegváltozat (az umbriai obszerváns klarisszák környezetében több átdolgozás is készült, valamint más szempontból a szicíliai változat (Gasca Queirazza 2014) is tartozik. Ezeknek az egymástól is eltérő, jellemzően 15. századi változatoknak a közös jellegzetessége, a toszkántól eltérő nyelvi elem mellett az, hogy szabadon és tartalmilag is átfogalmazzák a mű számos részét, az adott közösség igényeihez igazítva. Az ugyancsak 15. századi, venetói dialektális jegyeket mutató Canonici kézirat, amely a Testo breve egyetlen ismert kézírata, kapcsán - a kódex többi része alapján - azt a hipotézist is megkockáztattam, hogy ez a

szövegváltozat a velencei Sant'Alvise ágostonos apáca-közössége számára készülhetett a 15. században.

- **A mű datálása** kapcsán a korábbi vitában kifejtett érveim mellett, még további – közvetlen bizonyíték híján külön tárgyalva a terminus post quem és az ante quem-re vonatkozó, részben textológiai, részben külső – érveket hoztam annak igazolására, hogy a mű eredeti, latin változata, és emellett a legtöbb olasz változat is elkészült már a 14. század legelején.

Ehhez elengedhetetlen volt alaposan körüljárni a Szent Erzsébetnek tulajdonított Mária-revelációk szöveghagyományát is, ami az MVC egyik közvetlenül idézett forrása. Erre egyrészt azért volt szükség, mivel a Mária-revelációk eredetével kapcsolatos megalapozatlan hipotézisnek (mely szerint a Mária-revelációk valójában Töss-i Erzsébetre vonatkoznának – McNamer 1990, 2009) korábban fontos szerepe volt az MVC 20 éven át széles körben elfogadott, ám mára tévesnek bizonyult datálásában. Másrészt az MVC-szakirodalomban legújabbban egy még újabb, ráadásul magyar vonatkozású, ezúttal V. István lányára, Erzsébetre vonatkozó elmélet merült fel a Mária-revelációk eredetével kapcsolatban (McNamer 2018), ami ugyan az MVC datálását kevésbé befolyásolja, ám más szempontból ugyancsak elfogadhatatlan. A Mária-revelációkon túl a szöveg terminus post quem-je Bonaventura Legenda minor-ja, míg a terminus ante quem-et egyrészt a legkorábbi kéziratok datálása (legkésőbb a 14. század második negyede), másrészt a mű kimutatható hatása más írásművekben, – Michele da Massa, Giovanni da San Gimignano – illetve képzőművészeti alkotásokban – a nápolyi Santa Maria Donnaregina Passió-freskóciklusa – adja meg.

Mindezek alapján a mű legfontosabb verzióinak keletkezését a 14. század legelejére tehetjük. Fontos megjegyezni, hogy ugyan mára a kutatók nagy része megint osztja ezt az álláspontot, ebben komoly része volt a Tóth Péterrel korábban kifejtett érveinknek is, amelyek hozzájárultak a későbbi datálás (14. század második fele, amely az MVC-ben idézett Szent Erzsébetnek tulajdonított Mária-revelációk téves értelmezésén alapult) végérvényes cáfolatához.

- **Az MVC szerzősége** kapcsán a modern kutatás által komolyan felvetett két jelölt – Iohannes de Caulibus, illetve egy anonim pisai apáca szerzőségével szemben, a korábban Tóth Péternek a közös cikkekben kifejtett innovatív, és nagyon komoly visszhangot kiváltó elmélete, vagyis Jacobus de Sancto Geminiano (San Gimignanói Jakab) spirituális

ferences szerzősége mellett érvelek e dolgozat szövegében is. A korábbi érvek összefoglalása mellett az újabb pozitív (Donal Cooper, valamint Tóth Péter 2021 tanulmányai), illetve az elméletet vitató (Sarah McNamer és részben Montefusco 2021) érvekre is érdemben reagálok.

Ami a névtelen női szerzőre vonatkozó érveket illeti, véleményem szerint azok többsége (így a Szent Cecília legendájából vett idézet eltérő szövegezése a Testo breve-ben, és más érvek) megállja a helyét, azonban mivel a Testo breve-ről bebizonyítottuk, hogy az nem tekinthető a mű eredeti verziójának, hanem egy viszonylag késői átdolgozásnak, így az erre vonatkozó érvek is csupán ebben az értelemben (tehát, hogy csupán egy késői átdolgozás szerzője lehetett nő) fogadhatók el.

A két fennmaradt jelölt Iohannes de Caulibus és Jacobus de Sancto Geminiano tekintetében a bizonyítékok egyértelműen Jakabra utalnak. Egyrészt mellette szólnak a közvetlen filológiai érvek, hiszen míg Iohannes de Caulibus neve kizárólag közvetett forrásokban kerül csak elő, addig Jacobus neve legalább 7 középkori kéziratban is szerepel. Ráadásul e kéziratok között mind Testo maggiore, mind Testo minore megtalálható, s noha a név csak népnyelvű kódexekben fordul elő, az incipit-formulák korrekt értelmezése alátámasztja, hogy Jacobus nem fordító, hanem szerző volt. Továbbá az a tény, hogy a 14. század első negyedében, tehát nem sokkal a mű feltételezett megírását követően, már az ő neve alatt idézik az MVC latin szövegét (Tóth 2021), valamint azok a legújabb adatok, amelyek kimutatják, hogy Jacobus a san gimignanoi apácák lelki vezetőjeként is tevékenykedett (Cooper 2021), egyértelművé teszik szerepét.

E közvetlen érveken túl, azt a látszólagos ellentétet cáfolom, ami a mű személyes, emocionális jellege, a női közönségre érzékenyen reflektáló stílusa, és az általunk feltételezett szerző, Jacobus ferences rendben belüli konfliktusokban játszott igen aktív, sőt radikális szerepe között húzódnak látszik. Érvelésem szerint ez csupán látszólagos ellentmondás, mivel a ferences polémiák és a hozzá kapcsolódó írások egy teljesen más műfajt és közönséget képeznek, mint ez, az elsősorban női közönség devóciós gyakorlatához segédletnek szánt szöveg. Ehhez párhuzamként, közvetlen kontextusként Iacopone da Todi példáját elemeztem, aki ugyancsak szerepet vállalt a ferences konfliktusokban, és tudjuk életrajzából, hogy ennek kapcsán még be is börtönözték, sőt az ő esetében az ehhez a konfliktushoz kapcsolódó hivatalos dokumentumok mellett még irodalmi alkotások (a VIII. Bonifác pápa ellen írt kíméletlen invektíva-versei) is fűződnek; ám ez semmiféle ellentmondásban nincs azzal a ténnyel, hogy ugyanő hasonló témájú, és

hasnlóképpen a női világra érzékenyen reagáló, affektív alkotások szerzője, mint (feltehetően) a Stabat Mater vagy bizonyosan a Donna de' Paradiso.

IV. fejezet

A doktori mű témaköréből készült saját publikációk jegyzéke

a. Szerkesztett kötet

- Dotto, Diego (szerk.) ; Falvay, Dávid (szerk.) ; Montefusco, Antonio (szerk.). *Le Meditationes Vitae Christi in volgare secondo il codice Paris, BnF, it. 115: Edizione, commentario e riproduzione del corredo iconografico*. Venezia: Fondazione Università Ca' Foscari (2021).

b. Tanulmánykötet

- Falvay, Dávid. *Vernacular Hagiography and Meditation Literature in Late Medieval Italy : Essays*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó (2022).

c. Forráskiadások, filológiai segédletek

- Dotto, Diego ; Ertl, Péter ; Falvay, Dávid ; Konrád, Eszter ; Rossi, Federico ; Szemere, Ditta. „Edizione del testo.” In: Dotto-Falvay-Montefusco, 2021, 105-250.
- Bischetti, Sara ; Ertl, Péter ; Falvay, Dávid ; Flora, Holly ; Konrád, Eszter ; Montefusco, Antonio ; Szemere, Ditta. „Edizione delle didascalie e delle istruzioni.” In: Dotto-Falvay-Montefusco, 2021, 292-493.
- Falvay, Dávid; Szemere, Ditta; Ertl, Péter; Konrád, Eszter (szerk). *Prove di edizione critica del Testo maggiore A e Testo maggiore B delle Meditationes vitae*. Budapest: ELTE BTK Olasz Nyelv és Irodalom Tanszék, 2021.
- Ertl, Péter ; Konrád, Eszter ; Gerencsér, Anikó ; Ludmann, Ágnes ; Falvay, Dávid. „The Italian Variants of the Meditationes Vitae Christi: A Preliminary Structural Collation.” *ITALOGRAMMA* 6 (2013), 1-160.

d. Tanulmányok

- „The Italian Manuscripts of the Meditationes Vitae Christi.”In: Falvay 2022, 100-123
- „Le versioni volgari delle MVC e il ruolo del manoscritto parigino.” In: Dotto-Falvay-Montefusco 2021, 27-39.
- „The Italian Text of the Paris Manuscript of the Meditationes: Historiographic Remarks and Further Perspectives.”In: Holly, Flora; Tóth, Peter (szerk.) *The Meditationes Vitae Christi Reconsidered : New Perspectives on Text and Image*. Turnhout: Brepols Publishers, 2021, 99-110.
- „Le Meditazioni sulla vita di Cristo nel contesto del minoritismo del primo Trecento: Un contributo al dibattito.” FRANCISCANA: BOLLETTINO DELLA SOCIETA INTERNAZIONALE DI STUDI FRANCESCANI 22 (2020), 139-187.
- „Origine bilingue, composizione orale o traduzione?: Il manoscritto parigino delle Meditationes Vitae Christi.” In: Vincenza, Milazzo; Francesco, Scorze Barcellona (szerk.) *Bilinguismo e scritture agiografiche: Raccolta di studi*. Roma: Viella, 2018, 190-206.
- „Female Saints in the "Meditationes Vitae Christi." HAGIOGRAPHICA: RIVISTA DI AGIOGRAFIA E BIOGRAFIA 23 (2016), 129-148.
- Falvay, Dávid ; Tóth, Péter, „L'autore e la trasmissione delle Meditationes Vitae Christi in base a manoscritti volgari italiani.”ARCHIVUM FRANCISCANUM HISTORICUM 108 (2015), 403-430.
- Tóth, Peter ; Falvay, Dávid. „New Light on the Date and Authorship of the Meditationes Vitae Christi.” In: Stephen, Kelly; Ryan, Perry (szerk.) *Devotional Culture in Late Medieval England and Europe : Diverse Imaginations on Chirst's Life*. Turnhout: Brepols Publishers, 2014, 17-105.
- „La versione italiana delle Meditationes Vitae Christi: Presentazione di un progetto di ricerca.” In: Oszetzky, Éva; Bene, Krisztián (szerk.) *Újlatin kultúrák vonzásában*. Pécs: MTA Pécsi Területi Bizottság Romanisztikai Munkacsoport, Pécsi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar Romanisztika Intézet Francia Tanszék, 2012, 63-67.
- „St. Elizabeth of Hungary in Italian Vernacular Literature.Vitae, Miracles, Revelations and the Meditations on the Life of Christ.” In: Gecser, Ottó; Laszlovszky, József;

Nagy, Balázs; Sebők, Marcell; Szende, Katalin (szerk.) *Promoting the Saints: Cults and Their Contexts from Late Antiquity until the Early Modern Period : Essays in Honor of Gábor Klaniczay for his 60th Birthday*. Budapest - New York: Central European University, Department of Medieval Studies, 2011, 137-150.

- Tóth, Péter ; Falvay, Dávid. „Jakab apostoltól Szent Bonaventuráig: egy ál-apokrif a Sermones dominicales passiók beszédében.” In: Nemerkenyi, Előd (szerk.) *Magistrae discipuli : Tanulmányok Madas Edit tiszteletére*. Budapest: Argumentum Kiadó, 2009, 313-340.